

BENEDIKTINSKÝ KLÁŠTER RAJHRAD JAKO KULTURNÍ FENOMÉN

JINDRA PAVELKOVÁ

Abstrakt: Příspěvek se snaží přiblížit zájemcům projekt *Benediktinský klášter Rajhrad jako kulturní fenomén*, který se podařilo získat Moravské zemské knihovně v Brně, Masarykově univerzitě a Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem a který se pokusí v průběhu následujících 4 let seznámit odbornou i laickou veřejnost s rajhradským kulturním dědictvím.

Klíčová slova: Rajhradský klášter, historická knihovna, rukopisy, staré tisky, projekt, digitalizace, 3D model, mapová sbírka, grafická sbírka, muzeum.

Benediktinský klášter Rajhrad jako kulturní fenomén je název projektu *NAKI* (programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity), který se Moravské zemské knihovně v Brně, Masarykově univerzitě a Univerzitě v Ústí nad Labem podařilo získat pro léta 2012–2015 a jehož hlavním cílem je široké veřejnosti ze všech možných úhlů pohledu představit benediktinský klášter v Rajhradě a jeho kulturního dědictví.

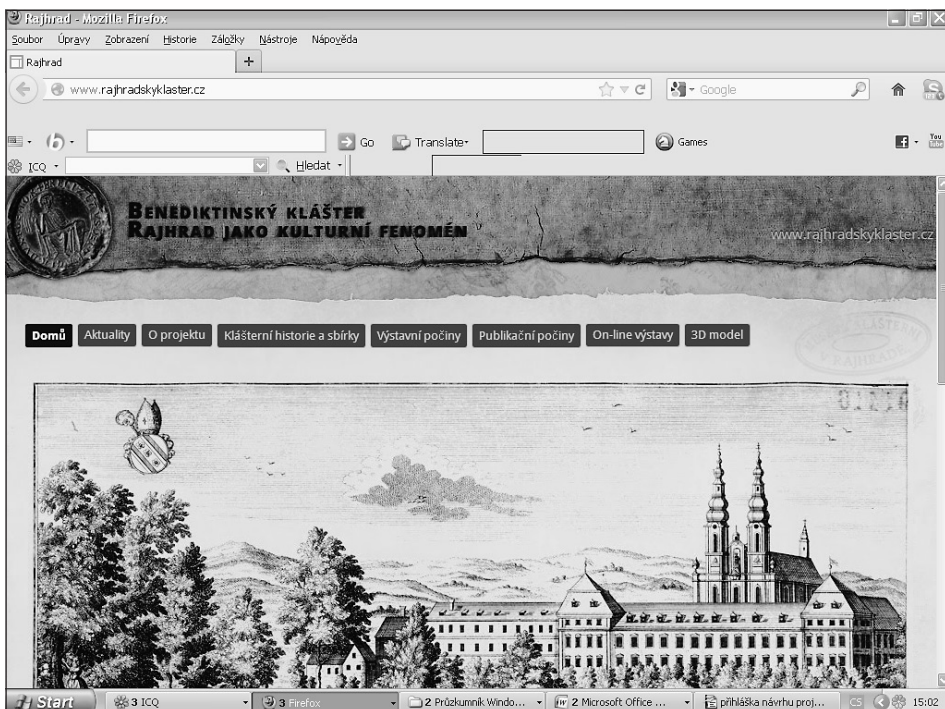
Projekt se tak zaměřuje především na zpřístupnění bohatého grafického, archivního a mapového fondu a knihovny. Vzhledem k možnostem a délce trvání projektu bude v jeho rámci zpracován pouze knihovní fond z tzv. historického sálu, tedy převážná část starých tisků. Stranou tak z časových důvodů zůstane celý soubor u nás unikátních periodik a seriálů 18. a počátku 19. století, které se do Rajhradu dostaly jako výměnné výtisky za *Wissenschaftliche Studien und Mittheilungen aus dem Benedictiner-Orden mit besonderer Berücksichtigung der Ordensgeschichte und Statistik* vydávané posledním řádovým knihovníkem Maurem Kintrem.

Již zmíněné *Wissenschaftliche Studie und Mittheilungen*, které mimochodem dodnes vycházejí pod patronací Bavorské benediktinské akademie v Mnichově,¹ naznačují kulturní a odborné působení Rajhradu především v 19. století. Tehdy se nejen značně rozrostla historická knihovna, bylo založeno muzeum a mapová sbírka, ale značná pozornost byla věnována i vydavatelské činnosti. Vedle *Studien und Mittheilungen* vycházela např. *Hlidka*. To jsou ovšem pouze dvě zmínky z bohaté produkce Papežské knihtiskárny benediktinů rajhradských, která od roku 1881 fungovala na Biskupské ulici 1 v Brně.² Na sběratelskou činnost pak samozřejmě navazoval kulturní mecenát, zde můžeme jmenovat alespoň podporu malíře Josefa Zeleného.

Přestože tedy rajhradské opatství patří mezi přední kulturní a vědecké instituce na Moravě s bohatými odbornými kontakty, nebyla mu dosud věnována adekvátní vědecká pozornost. V posledních letech sice správce knihovny Muzeum Brněnska – Památník písemnictví na Moravě začal se zpřístupněním knihovního fondu formou elektronického katalogu, v roce 2010 však tato práce uvízla z důvodů zdravotně-technických překážek a nyní pokračuje jen velmi pomalu. Pro odbornou práci s fondem jsou tak stále k dispozici jen tištěné

¹ V Rajhradě vycházely do roku 1910, následující rok se jejich vydávání ujalo opatství sv. Petra v Salcburku, od roku 1925 vychází v Mnichově.

² *Seznam knih vydaných nákladem papežské knihtiskárny benediktinů rajhradských v Brně 1881–1913*. Brno, 1913, 121 s.

Obrázek č. 1: www.rajhradskyklaster.cz.

katalogy a soupisy z pera Vladislava Dokoupila³ a Jaroslava Vobra.⁴ Pro historickou orientaci po knihovně slouží kapitola z Dokoupilových *Dějiny moravských klášterních knihoven*.⁵ V uplynulých letech pak byla pracovníci Památníku písemnictví na Moravě pozornost věnována mapové sbírce⁶ a problematice exlibris a supralibros.⁷

V rámci projektu tak bude zkatalogizována převážná část starotiskařské části knihovního fondu (cca 18 tis. sv. z tzv. historického sálu), grafická sbírka, digitalizována bude již dříve zkatalogizovaná mapová sbírka a atlasy⁸ a část archivního fondu,⁹ uloženého v odborné správě Moravského zemského archivu v Brně. Katalogizovaný archivní fond bude také digitalizován a vystaven prostřednictvím databáze Kramerius. Jeho prezentace navazuje na projekt

³ DOKOUPIL, V. *Soupis rukopisů knihovny benediktinů v Rajhradě*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, 426 s.; TÝŽ: *Soupis prvotisků z fondů Universitní knihovny v Brně*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, 407 s.; TÝŽ: *Soupis brněnských tisků. Staré tisky do roku 1800*. Brno: Státní vědecká knihovna–Archiv města Brna–Musejní spolek, 1978, 603 s.

⁴ VOBR, J. *České tisky Moravské zemské knihovny v Brně a jihomoravských klášterních knihoven z let 1501–1800*. Brno: Moravská zemská knihovna v Brně, 2005, 388 s. ISBN 80-7051-162-1.

⁵ DOKOUPIL, V. *Dějiny moravských klášterních knihoven ve správě Universitní knihovny v Brně*. Brno: Musejní spolek, 1972, 379 s. ISBN: 80-7051-159-1.

⁶ KŘÍVOVÁ, P. Mapová sbírka knihovny benediktinského kláštera v Rajhradě. In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska 2007*. Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci, 2008. s. 17–20. ISBN 978-80-7053-276-8.

⁷ PAVELKOVÁ, J. Exlibris a supralibros rajhradské klášterní knihovny. In: *Opera romanica 11. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích*, 2009. s. 501–508. ISBN 978-80-7394-202-1.

⁸ Celá sbírka map a atlasů byla v letech 2006–2007 zkatalogizována Mgr. Petrou Křivovou, knihovnicí Památníku písemnictví na Moravě.

⁹ Digitalizace je prováděna v prostorách Moravského zemského archivu v Brně, katalogizační práce probíhají v MZK Mgr. Evou Richtrovou do formátu MARC21. Pouze mapová část fondu byla z technických důvodů digitalizována Moravskou zemskou knihovnou v Brně.

Kulturní dědictví dolnorakouských a moravských klášterů on-line, v rámci kterého byl digitalizován a on-line zpřístupněn archivní inventář tohoto fondu.¹⁰

V rámci zpracování knihovního fondu teologického zaměření a grafické sbírky budou vytvořeny též metodiky na věcné třídění těchto fondů.

Bohatý knihovná a sbírkový fond, nepřehlédnutelné místo mezi moravskými kláštéry a soustavná odborná práce rajhradských benediktinů především na poli historickém a historiografickém se dosud nedočkala souhrnného zpracování. Ani tento čtyřletý projekt není schopen představit všechny aspekty historického vývoje a všechny oblasti působení rajhradského kláštera. Pro prezentaci především laické veřejnosti však byly vybrány tři zajímavé a rozsáhlé okruhy, které jsou s to nastínit podstatu rajhradského kláštera jako kulturního fenoménu. Tyto tři okruhy budou představeny formou výstav a k nim připravených výstavních katalogů a odborných publikací. V roce 2013 bude připomenuto výročí 200 let od povýšení Rajhradu na samostatné opatství, o rok později se návštěvníci seznámí s tématem milovníků a mecenášů věd a umění v řeholním rouše a roku 2015 bude Rajhrad představen jako útočiště v době husitských bouří. Odborné publikace budou vydány v české a německé jazykové variantě. Výstavy dále doplní přednáškové cykly a doprovodné programy v podobě např. celodenních workshopů¹¹ a pracovních listů pro různé věkové skupiny návštěvníků.

Vedle publikací tematicky přímo souvisejících s výstavami jsou v projektu plánovány též další, danou problematiku v určitém směru prohlubující. Zaměří se na rajhradský mecenáš a to v oblasti hudby a výtvarného umění a stavitelství. Doplnovat je bude též katalog rajhradské klášterní grafické sbírky, či spíše torza, které se z ní do dnešní doby zachovalo.¹²

Výstavy a publikace jsou společným výstupem Filozofické fakulty Masarykovy univerzity a Moravské zemské knihovny, navazují na výše uvedené práce a také především na odbornou specializaci členů řešitelského týmu.¹³

Samostatnou formou prezentace Rajhradu jako kulturního fenoménu bude 3D model vybraných objektů (částí) kláštera, tedy vizualizace prostorových dat ve formě 3D interaktivního modelu v prostředí Internetu, jehož tvorbou se bude zabývat tým Katedry informatiky a geoinformatiky Fakulty životního prostředí Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem vedený Ing. Vladimírem Brúnou. Na základě geodetických, fotografických (fotogrammetrických) metod a metody 3D laserového skenování bude provedena digitální dokumentace exteriéru a interiérů kláštera s cílem vytvoření 3D modelů, včetně informační databáze. Dále bude na základě starých kartografických děl realizována aplikace v prostředí mapového serveru, která bude zachycovat vývoj a změny krajiny v okolí kláštera v Rajhradě. Bude tedy vytvořen rovněž soubor specializovaných map.

¹⁰ Projekt EU11CZ10/028 – ***Kulturní dědictví dolnorakouských a moravských klášterů online***. Poskytovatel: Evropská unie, Fond malých projektů Evropské teritoriální spolupráce 2007-2013 Rakousko – Česká republika. Příjemce: Stift Göttweig (AT), Benediktinské opatství Rajhrad (CZ). Období řešení projektu: 2009–2010.

¹¹ Plánovány jsou workshopy zaměřené na fungování klášterních skriptorií, výrobu pergamenu či papíru.

¹² Celá grafická sbírka (cca 1 700 listů) bude nově uspořádána, elektronicky zkatologizována a digitalizována. Výsledný katalog s odbornou studií připraví Mgr. Lucie Heilandová z MZK v Brně.

¹³ MACUROVÁ, Z. Brno, Rajhrad, Zábrdovice: několik poznatků ke vzájemným kontaktům klášterů v 18. století. In: *Osm století: sborník příspěvků prezentovaných na konferenci k výročí 800 let založení klášterů v Zábrdovicích a Nové Říši 23. září 2010 v premonstrátském klášteře v Nové Říši*. Brno, Nová Říše: Kanonie premonstrátů v Nové Říši, 2012, s. 47–55. ISBN 978-80-260-1492-8. TÁŽ: Im hospite Christus excipiatur“. Freska v hlavním sále bývalého žďárského kláštera. *Západní Morava*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2008, č. 12, s. 35–52. ISSN 1211-8931. ŽŮREK, P. *Jan Furbe a Matouš Benedikt Rutka – moravští varhaníci 18. století a jejich kompoziční činnost*. Netištěná diplomová práce na FF MU, Brno, 2009. Pro oblast knižní kultury je garantem PhDr. Dalibor Havel, Ph.D., výstavu o husitském období odborně zaštití a tým jejich kurátorů povede doc. Helena Krmičková.

Moravská zemská knihovna v Brně na tyto práce naváže vytvořením specializované mapy zachycující stavební vývoj klášterních budov, který bude rekonstruován na základě dochovaných plánů. Zahrnuty sem budou i návrhy, které nebyly nikdy realizovány (např. Santinim navržené severní křídlo prelatury).

V souvislosti s výše uvedenými zdravotně-technickými překážkami, které v roce 2010 zastavily elektronické zpracování rajhradského knihovního fondu, byli do řešitelského týmu přizváni též odborníci na mikrobiologii z Lékařské fakulty Masarykovy univerzity. Jejich úkolem je zmapovat výskyt mikrobiologických organismů především ve fondu tzv. historického sálu, ale také v dalších depozitech rajhradské klášterní knihovny, postihnout jejich množství, druhy a jejich případný nárůst. Toto komplexní zmapování umožňuje především skutečnost, že prostory rajhradské knihovny prošly v dubnu a září roku 2011 komplexním vyplynováním a tedy možné sledovat výskyt plísní a jiných mikroorganismů od začátku. Výstupem této části projektu bude vedle odborné publikace též metodika v oblasti mykologie a mikroklimatu knihovních historických fondů. Sledován bude mimo jiné též dopad těchto organismů na lidské zdraví.

Celý projekt, tak jak byl navržen a jak bude, doufejme, zdárně realizován, navazuje na plán dlouhodobého zpřístupnění areálu a sbírek rajhradského benediktinského kláštera, které začalo již roku 1950 snahou Vladislava Dokoupila, pracovníka Moravské zemské (tehdejší Státní vědecké) knihovny v Brně na záchranu a zpracování rajhradského knihovního fondu a které prostřednictvím v areálu kláštera umístěného Památníku písemnictví na Moravě pokračuje i v současnosti.

THE BENEDICTINE MONASTERY IN RAJHRAD LIKE A CULTURAL PHENOMENON

Summary: The article try to describe to the interested persons the project Benedictine monastery in Rajhrad as an cultural phenomenon, that Moravian library in Brno, Masaryk University and Jan Evangelista Purkyně University in Ústí nad Labem managed to obtain and that try to present in the following 4 years the cultural heritage of Rajhrad to the expert and lay public.

Keywords: Rajhrad monastery, historical library, manuscripts, old printed books, projekt, digitalization, 3D model, map collection, graphical collection, museum.